„Wieki Stare i Nowe" 2024, t. 19 (24), s. 1—25
ISSN 2353-9739
DOI https://doi.org/10.31261/WSN.2024.24.04

CC BY SA

Data akceptacji: 20.06.2024
Data publikacji: 22.10.2024

Witold Filipczak
Uniwersytet Łódzki
witold.filipczak@uni.lodz.pl
https://orcid.org/0000-0001-5953-2480

Sejmiki lubelskie w latach 1782–1784 i ich kulisy

Lublin Sejmiks Between 1782 and 1784 and Their Background

Abstract: The years 1782–1784 were a period of special interest of Kazimierz N. Sapieha in Lublin sejmiks, which was related to his marriage to Anna née Cetner. Living in Lubartów, the Lithuanian artillery general had the opportunity to influence the local sejmiks in Lublin, which contributed to strengthening the influence of the magnate opposition. This was visible at the deputation and parliamentary sejmiks in 1782. The preparations for the pre-sejm sejmik and its course were reconstructed on the basis of correspondence, as neither the resolution nor the parliamentary instructions have survived. In 1783, the activity of the opposition decreased, thanks to which the regalists succeeded in electing a deputy to the Crown Tribunal. K. Sapieha's attempt to gain advantage in Lublin Voivodeship in 1784 ended with the defeat of his supporters at the parliamentary sejmik. This year, the elections of the members of the Sejm were also controlled by the regalist party.

Key words: Lublin Voivodeship in 18th c., sejmiks in Lublin, the reign of Stanisław August, parliamentarism

Województwo lubelskie w czasach Rady Nieustającej było terenem rywalizacji między stronnictwem dworskim a opozycją magnacką. Sejmiki w Lublinie miały szczególnie duże znaczenie dla Nowej Familii. Z nieodległymi Puławami związani byli wojewoda ruski August Aleksander i jego syn Adam Kazimierz Czartoryski, starosta generalny podolski[1]. Pisarz litewski, a od 1783 roku marszałek nadworny

[1] K. Kuras, *Współpracownicy i klienci Augusta A. Czartoryskiego w czasach saskich*, Kraków 2010, s. 34–35. Zob. też L. Dębicki, *Puławy (1762–1830). Monografia z życia towarzyskiego, politycznego i literackiego*, t. 1, Lwów 1887, s. 126.

litewski Ignacy Potocki, zięć lidera Nowej Familii Stanisława Lubomirskiego, często rezydował w Kurowie[2]. Po śmierci marszałka wielkiego koronnego w 1783 roku I. Potocki stał się faktycznym przywódcą ugrupowania. W latach 80. XVIII wieku województwem lubelskim zainteresowało się także stronnictwo hetmańskie. Wiązało się to z małżeństwem zawartym w czerwcu 1782 roku przez Kazimierza Nestora Sapiehę z Anną z Cetnerów, wdową po marszałku wielkim litewskim Józefie Sanguszce. Generał artylerii litewskiej na kilka lat przeniósł się do Lubartowa[3]. Okres 1782–1784 wyróżniał się szczególnym oddziaływaniem K. Sapiehy na sejmiki lubelskie. Pod koniec 1784 roku Anna z Cetnerów rozpoczęła działania prawne mające na celu doprowadzenie do separacji[4]. W okresie późniejszym, ze względu na sprawę rozwodową, aktywność generała artylerii litewskiej na obszarze województwa lubelskiego zmniejszyła się, choć całkowicie nie zanikła. Świadczył o tym sejmik deputacki w Lublinie z lipca 1786 roku, na którym K. Sapieha był marszałkiem[5].

Zanim przedstawię wydarzenia z lat 1782–1784, krótko omówię rywalizację o wpływy w województwie lubelskim w okresie wcześniejszym. W 1776 roku sejmik lubelski, na którym dominowali zwolennicy opozycji magnackiej, został rozdwojony[6]. Wybrani przez stronników dworu posłowie zasiedli w parlamencie dzięki *sancitum* konfederacji sejmowej. Na jego mocy nie dopuszczono do obrad elektów z rozdwojonych zgromadzeń, którzy nie podpisali się pod aktem konfederacji[7].

[2] Z. Zielińska, *Potocki Roman Ignacy Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 1, 3–4, 14; Z. Janeczek, *Ignacy Potocki. Marszałek wielki litewski (1750–1809)*, Katowice 1992, s. 26–27, 30, 43.

[3] K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, przedmowa A. Kopacz, wstęp oraz komentarz J. Willaume, Wrocław 1972, s. 112; Ł. Kądziela, *Sapieha Kazimierz Nestor*, w: PSB, t. 35, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 53.

[4] Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Komierowskich (dalej: AK), sygn. 12/12, s. 173–176, E. Sapieżyna do A.O. Okęckiego, Olita 18 XI 1784; Ł. Kądziela, *Sapieha Kazimierz*…, s. 54; W. Filipczak, *Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*, Warszawa 2012, s. 139–140.

[5] Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Księgi grodzkie lubelskie – relacje, manifestacje, oblaty (dalej: KGL-rmo), sygn. 485, k. 697–697v., Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1786; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 160.

[6] W. Bednaruk, *Rozdwojone sejmiki lubelskie z 1776 roku*, „Roczniki Humanistyczne" 2013, t. 61, z. 2, s. 237–243; P.W. Skowroński, *Reforma Rady Nieustającej na sejmie 1776 r.*, (maszynopis rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. W. Kriegseisena), Warszawa 2022, s. 166–169.

[7] AGAD, Zbiór Popielów (dalej: ZP), sygn. 129, k. 45–45v., 48, Kopia sancitum dotyczącego posłów z rozdwojonych sejmików, Warszawa 25 VIII 1776 i kopia sancitum konfederacji sejmowej w sprawie podwójnych sejmików lubelskich (nr 27), Warszawa 26 IX 1776; W. Filipczak, *Rugi poselskie i losy „rozdwojonych" sejmików przedsejmowych w latach 1778–1786*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 1997, t. 49, z. 1–2, s. 66. Zob. też P. Skowroński, *Reforma Rady*…, s. 227.

W 1778 roku malkontenci odnieśli sukces na obradach przedsejmowych. Przysłużył się temu ówczesny wojewoda lubelski Antoni Lubomirski. W korespondencji starał się stworzyć pozory współpracy ze Stanisławem Augustem, w rzeczywistości jednak przyczynił się do zwycięstwa opozycji[8]. Regaliści wzięli rewanż na sejmiku poselskim w 1780 roku. Kierowani przez Michała Granowskiego, starostę tarnogórskiego, wykorzystali bierność Nowej Familii. Ignacy Potocki, pełniący wówczas funkcję marszałka Rady Nieustającej, nie włączył się aktywnie w lubelską kampanię przedsejmową, choć apelował o to starosta łukowski Sebastian Dłuski[9].

Kolejna runda tego pojedynku miała rozegrać się w 1782 roku w warunkach wzmożonego napięcia politycznego. Zostało ono wywołane sprawą ubezwłasnowolnienia przez kapitułę biskupa krakowskiego Kajetana Sołtyka. Ponieważ kanonicy skorzystali z pomocy wojskowej udzielonej przez Departament Wojskowy, dla opozycji stało się to sygnałem do ataku na Radę Nieustającą[10]. Rozgrywające się w lutym 1782 roku wydarzenia krakowskie wywołały wzburzenie szlachty, zwłaszcza w Małopolsce. Nie ominęło ono województwa lubelskiego. Świadczył o tym list do króla napisany 9 marca przez Stanisława Kossowskiego, starostę sieradzkiego, który miał dobra i działał także w Lubelskiem[11]. Napięcie to zwiększył jeszcze, datowany 4 dni wcześniej, list do ziemstwa lubelskiego autorstwa innego miejscowego regalisty – Jana Kickiego, koniuszego koronnego. J. Kicki w imieniu króla zachęcał członków sądu ziemskiego, by przeciwdziałali wnoszeniu manifestów w sprawie krakowskiej, które mogłyby się przyczynić do konsekwencji niebezpiecznych dla kraju[12]. Trzeba zaznaczyć, że nie ma pewności co do autentyczności tych zaleceń. List został bowiem wykorzystany przez opozycyjną publicystykę do ataku na koniuszego koronnego[13].

---

[8] W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000, s. 79–81. Na temat działalności I. Potockiego jako marszałka Rady Nieustającej zob. A. Stroynowski, *„Wieczory sejmowe". Studia nad dziejami parlamentaryzmu w epoce stanisławowskiej*, Częstochowa 2013, s. 187–198.

[9] W. Filipczak, *Lubelski sejmik przedsejmowy w 1780 roku*, w: *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. W. Bondyra et al., Lublin 2018, s. 58–69.

[10] K. Rudnicki, *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*, Kraków–Warszawa 1906, s. 207–241; M. Czeppe, *Sołtyk Kajetan Ignacy*, w: PSB, t. 40, Warszawa–Kraków 2001, s. 400–401; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 76–97.

[11] Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (dalej: BCzart.), rkps 669, s. 473, S. Kossowski do króla, Bełżyce 9 III 1782; B. Krakowski, *Kossowski Stanisław*, w: PSB, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 320; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 333.

[12] AGAD, Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP), sygn. 313, t. 11, s. 185–186, „Kopia listu Koniuszego kor. imieniem Króla Jmci pisanego z Warszawy do ziemstwa lubelskiego d. 5 martii 1782".

[13] Ibidem, s. 204–205, „List przyjaciela z okoliczności listu j.w. Kickiego koniuszego koron. do ziemstwa lubelskiego d. 5 marca pisanego". Z pisma tego wynika, jakoby J. Kicki za pośrednictwem synowca uprosił w Lublinie zwrot pierwotnego listu, zastąpił go nowym (antydatowanym), który był „skromniejszy".

Stanisław August obawiał się, że konflikt wokół biskupa K. Sołtyka może zaburzyć obrady sejmu mającego zebrać się 30 września (sejmiki poselskie przewidziano na 19 sierpnia)[14]. Dwór wcześnie rozpoczął przygotowania do niego, a głównym zadaniem regalistów, oprócz zapewnienia odpowiedniego składu reprezentacji poselskiej, było niedopuszczenie do instrukcji punktów dotyczących sprawy krakowskiej[15]. Stanisław August 13 marca 1782 roku pisał do M. Granowskiego, nawiązując do wcześniejszej deklaracji starosty tarnogórskiego w sprawie starań o funkcję poselską, że przewiduje dla niego funkcję marszałka sejmowego[16]. W odpowiedzi z końca marca M. Granowski wymawiał się jednak od przyjęcia laski marszałkowskiej. Powoływał się na kwestie rodzinno-majątkowe, konieczność wyjazdu do Galicji ze względu na sprawę w Trybunale Lwowskim oraz spory z Pociejami na Litwie[17]. W tej sytuacji jeszcze większego znaczenia nabrała obsada urzędu wojewody lubelskiego, wakującego po śmierci 11 lutego 1782 roku Ignacego Twardowskiego[18]. Decyzję w tej sprawie Stanisław August podjął 15 lutego, w czasie sesji Rady Nieustającej, na której konsyliarze wybrali spośród sześciu konkurentów trzech kandydatów na urząd. Monarcha powierzył go kasztelanowi kamienieckiemu Kajetanowi Hryniewieckiemu[19]. Wprawdzie oficjalna nominacja nastąpiła 7 marca 1782 roku, ale nowy wojewoda już 24 lutego dziękował za awans, chyba dość niespodziewany dla niego samego, szefowi królewskiego Gabinetu, pisarzowi wielkiemu koronnemu Adamowi Cieciszowskiemu[20]. W liście z 14 marca Stanisław August wyrażał nadzieję, że K. Hryniewiecki będzie wraz z koniuszym koronnym Janem Kickim stał na czele stronników monarchy w województwie lubelskim[21].

K. Hryniewiecki odegrał kluczową rolę w przygotowaniach sejmikowych w 1782 roku, choć jego postępowanie nie do końca spełniało oczekiwania dworu.

[14] APP, KGL-rmo, sygn. 466b, k. 247, Stanisław August, *Uniwersał na sejmik przedsejmowy poselski* (do grodu lubelskiego; druk z odręcznymi uzupełnieniami), Warszawa 22 V 1782.

[15] W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 86–87.

[16] BCzart., rkps 663, s. 235, Król do M. Granowskiego, Warszawa 13 III 1782; W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 86.

[17] BCzart., rkps 663, s. 237–240, M. Granowski do króla, Żyżmory 29 III 1782.

[18] *Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1991, s. 59.

[19] AGAD, tzw. Metryka Litewska, dz. VII, sygn. 40, k. 59v., Protokół Rady Nieustającej z 15 II 1782. Na temat wcześniejszej działalności nowego wojewody lubelskiego zob. E. Rostworowski, *Hryniewiecki Kajetan*, w: PSB, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 60.

[20] BCzart., rkps 666, s. 55, K. Hryniewiecki do NN [Adama Cieciszowskiego], 24 II [1782]; *Urzędnicy województwa lubelskiego…*, s. 59. Pisarz wielki koronny A. Cieciszowski był od 1780 roku szefem Gabinetu królewskiego; zob. M. Rymszyna, *Gabinet Stanisława Augusta*, Warszawa 1962, s. 114–115.

[21] BCzart., rkps 697, s. 273, Król do K. Hryniewieckiego, Warszawa 14 III 1782. Oficjalnie K. Hryniewiecki podziękował królowi za krzesło wojewódzkie w liście z 10 marca.

Wiosną tego roku przygotowano w Gabinecie królewskim „plantę" sejmikową. W wykazie dla województwa lubelskiego znalazło się 12 nazwisk. Przy sześciu (a właściwie siedmiu) zapisano cyfry, co zapewne oznaczało, że chodziło o osoby przewidziane do uzyskania funkcji. Byli to: 1) starosta sieradzki Stanisław Kossowski, 2) podsędek lubelski Józef Głuski, 3) wojski ciechanowski Ignacy Karniewski, 4) sędzia ziemski łukowski Antoni Łaski lub podsędek łukowski Mikołaj Radzikowski, 5) Stanisław Jełowicki, 6) generał [Romuald] Walewski. Wśród trzech skreślonych kandydatów znajdowali się: Jan Kicki, Aleksander Lubomirski i jeden z Potockich („Potocki który")[22]. O koniuszym koronnym wiadomo już było, że zamierza zabiegać o mandat w ziemi łomżyńskiej, który rzeczywiście później uzyskał[23]. S. Kossowski aktywnie współpracował w sprawach sejmikowych z dworem (o czym dalej), choć jego brat, podskarbi nadworny koronny Roch, w 1782 roku jawnie wsparł opozycję w kwestii biskupa K. Sołtyka[24]. Wpływowy w Lubelskiem podsędek J. Głuski, choć w 1778 roku został wybrany na posła lubelskiego jako kandydat zaakceptowany na liście dworskiej, nie uchodził wówczas za regalistę. Dwa lata później, ponownie obdarzony w Lublinie mandatem, został już chyba pozyskany przez dwór[25]. Wojski ciechanowski I. Karniewski był bliskim doradcą sejmikowym J. Kickiego[26]. Sędzia ziemski łukowski A. Łaski, ostro zwalczany przez opozycję, należał do obozu regalistycznego[27]. S. Jełowickiego prawdopodobnie promował związany z opozycją magnacką podkomorzy lubelski T. Dłuski[28]. Jednak późniejsze wydarzenia pokazały – do czego jeszcze wrócę – że S. Jełowicki na sejmie popierał politykę monarchy. Generał adiutant R. Walewski był w 1778 roku posłem krakowskim, a dwa lata później reprezentował w parlamencie województwo sandomierskie[29].

---

[22] Skreśleni byli także starosta sieradzki i Jełowicki, którzy powtarzali się w wykazie po dwa razy. Pozostałe wymienione osoby to: podstoli lubelski Tomasz Ignacy Suchodolski lub pisarz grodzki lubelski Kajetan Skarszewski oraz pisarz ziemski chełmski Jakub Rzewuski: AGAD, ZP, sygn. 126, k. 115v., „Series kandydatów do poselstwa na sejm 1782".

[23] Ibidem, k. 118, „Series kandydatów…"; Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: BPAU i PAN), rkps 8332, k. 415–418, Laudum i instrukcja poselska sejmiku ziemi łomżyńskiej, Łomża 19 VIII 1782; AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 139, J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[24] W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 78, 104.

[25] W. Filipczak, *Lubelski sejmik*…, s. 54, 62–65, 69.

[26] W. Filipczak, *Sejm 1778*…, s. 80.

[27] W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 48, 159–160.

[28] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 134, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782. Na temat roli T. Dłuskiego zob. W. Bednaruk, *Sejmiki lubelskie w okresie stanisławowskim (1764–1794)*, Lublin 2011, s. 235–237; W. Filipczak, *Lubelski sejmik*…, s. 52, 62–65.

[29] M. Kobierecki, *Walewscy herbu Kolumna w XVI–XVIII wieku. Genealogia. Majętności. Działalność polityczna*, Łódź 2008, s. 203.

Znacznie mniej wiemy o sejmikowych przygotowaniach opozycji. I. Potocki zapraszał do Kurowa S. Dłuskiego, jednak starosta łukowski w końcu czerwca tłumaczył się, że nie mógł przyjechać z powodu spraw sądowych[30]. Ważną próbą sił był sejmik deputacki w Lublinie z 15 lipca 1782 roku. Obrady zagaił wojewoda K. Hryniewiecki. Marszałkiem koła rycerskiego został podwojewodzi łukowski Urban Mysłowski, a więc prawdopodobnie człowiek wojewody. Wyłoniono tylko trzech asesorów, a nie sześciu, jak czyniono zazwyczaj[31]. Na sędziego Trybunału Koronnego wybrano jednogłośnie pisarza grodzkiego łukowskiego Kazimierza Zaleskiego[32]. Zapewne miał on związki z Puławami (przez starostę łukowskiego S. Dłuskiego), a w jeszcze większym stopniu z sapieżyńskim Kodniem, na co wskazuje jego późniejsza działalność, zwłaszcza w 1786 roku[33]. Czołową postacią tego ośrodka opozycji była wojewodzicowa mścisławska Elżbieta z Branickich Sapieżyna, siostra hetmana wielkiego koronnego Franciszka Ksawerego Branickiego. Wybór K. Zaleskiego wskazywał na wzrost wpływów na sejmiku lubelskim K. Sapiehy, syna Elżbiety. Nie musiało to jednak oznaczać porażki regalistów. Król starał się wówczas zachowywać poprawne relacje z E. Sapieżyną i generałem artylerii litewskiej. Stronnictwo białocerkiewskie, inaczej niż Nowa Familia i hetman polny Seweryn Rzewuski, nie angażowało się początkowo w spory wokół afery sołtykowskiej. Monarcha liczył, jak się okaże bezpodstawnie, że ustępliwą postawą wobec Sapiehów uda mu się utrzymać ich neutralne stanowisko[34]. Prawdopodobnie król przekazał generałowi artylerii litewskiej swoje oczekiwania w sprawie sejmików lubelskich, m.in. dotyczące instrukcji poselskiej[35].

---

[30] AGAD, APP, sygn. 279a/74, s. 89, S. Dłuski do I. Potockiego, Łuków 27 VI 1782.

[31] Na asesorów wybrani byli: podczaszyc lubelski Alojzy Jan Brodowski, wojszyc lubelski Jędrzej Głuski, pisarzewicz ziemski łukowski Stanisław Kostka Jezierski: APL, KGL-rmo, sygn. 463, s. 1674–1676, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1782; W. Bednaruk, *Sejmiki lubelskie…*, s. 157–158.

[32] APL, KGL-rmo, sygn. 463, s. 1675–1676, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1782 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 466b, k. 452); *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*, cz. 5: *1751–1794*, oprac. J. Ternes, Warszawa 2017, s. 249.

[33] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 191, W. Suchodolski do [K. Sapiehy], Wojcieszków 12 VIII 1782; W. Filipczak, *Opozycja antykrólewska wobec systemu rządów Rady Nieustającej na sejmie 1786 roku*, „Acta Universitatis Lodziensis", Folia Historica 1990, nr 38, s. 19. Zob. też A. Danilczyk, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010, s. 145; D. Rolnik, *Leonarda Marcina Świeykowskiego (1721–1793) ostatniego wojewody podolskiego życie codzienne i publiczne oraz jego myśli o Rzeczypospolitej*, Katowice 2016, s. 442–443.

[34] W. Filipczak, *Stanisław August i Elżbieta Sapieżyna. Spór wokół losów sejmu 1782 roku*, w: *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Z. Anusik, Łódź 2011, s. 56–57, 60–62.

[35] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 133, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782.

Kolejne wiadomości na temat przygotowań do lubelskiego sejmiku poselskiego pochodzą z końca lipca i pierwszej połowy sierpnia 1782 roku. W liście z 29 lipca Andrzej Mokronowski, wojewoda mazowiecki, informował Stanisława Augusta, że promowany przez opozycję podstoli koronny Stanisław Kostka Potocki wyjaśniał mu, że musi starać się o mandat lubelski ze względu na oczekiwania marszałka S. Lubomirskiego, teścia Pilawity. S. Potocki tłumaczył się, że nie chce zostać wybrany wbrew woli króla, a na sejmie pragnie być „spokojnym" posłem. Deklarował też, że nie zamierza przeciwdziałać wyborowi posłów promowanych przez monarchę[36]. Podstoli koronny informował „pod sekretem" A. Mokronowskiego, że doszło do sporu między M. Granowskim a K. Sapiehą. Generał artylerii litewskiej, choć był nowym człowiekiem w województwie, chciał mieć pierwszeństwo przed starostą tarnogórskim, zwłaszcza po doświadczeniach sejmiku deputackiego. K. Sapieha rzekomo proponował S. Potockiemu utrzymanie go na poselstwie, jeśli będzie zwalczał kandydatów dworskich. Podstoli koronny mówił A. Mokronowskiemu, że propozycję odrzucił. Wojewoda mazowiecki radził królowi, aby nie przeszkadzać kandydaturze S. Potockiego, jeśli zyska on poparcie obywateli[37]. Monarcha nie dał się jednak przekonać. Pisał, że nawet jeśli podstoli koronny ma dobre intencje, będzie musiał robić to, co mu każe marszałek koronny. S. Potocki nie może oczekiwać, że król będzie wzmacniał siły swoich przeciwników. Stanisław August przypomniał też, że kiedy podstoli koronny pierwszy raz został posłem, zabrał głos, by mówić rzeczy przykre dla króla[38]. Było to odwołanie do opozycyjnej mowy S. Potockiego na sesji 23 października 1778 roku. Ówczesny poseł lubelski ostro skrytykował działalność Rady Nieustającej[39]. Sądzę, że „rewelacje" S. Potockiego na temat K. Sapiehy były próbą uśpienia czujności dworu. Chodziło o stworzenie wrażenia, że opozycja nie będzie działać jednolicie. W odpowiedzi A. Mokronowskiemu Stanisław August powołał się na list generała artylerii, który ponownie zapewnił go, że nie zamierza sprzeciwiać się królewskim zamysłom[40]. Wydaje się, że monarcha miał większe zaufanie do deklaracji K. Sapiehy niż do przecieków pochodzących od podstolego koronnego.

W początkach sierpnia 1782 roku sytuacja stronników dworu nie wyglądała dobrze. J. Kicki, czołowa postać lubelskich regalistów, wybierał się na sejmik łomżyński, po zapewnieniu sobie poparcia sekretarza koronnego i starosty ostrołęckiego Antoniego Małachowskiego. A. Cieciszowski w liście z 6 sierpnia wyrażał nadzieję,

[36] BCzart., rkps 673, s. 659–660, A. Mokronowski do króla, Białystok 29 VII 1782.
[37] Ibidem, s. 660–661, A. Mokronowski do króla, Białystok 29 VII 1782.
[38] Ibidem, s. 669, Król do A. Mokronowskiego, [b.m.] 5 VIII 1782.
[39] W. Filipczak, *Sejm 1778*…, s. 216–217.
[40] BCzart., rkps 673, s. 669–670, Król do A. Mokronowskiego, [b.m.] 5 VIII 1782.

że M. Granowski, przebywający wówczas w Przybysławicach, pojawi się na sejmiku lubelskim, jeśli Stanisław August go „zagrzeje" swoim listem. O szczegółach sytuacji w województwie lubelskim miał poinformować monarchę J. Kicki, którego oczekiwano 7 sierpnia w Łazienkach[41]. Dzień później król napisał list do M. Granowskiego. Sugerował w nim, że wybór S. Potockiego osłabi jego wpływy w województwie. Monarcha obiecywał staroście tarnogórskiemu wsparcie S. Kossowskiego. Szczegółowe informacje na temat sytuacji miał przekazać M. Granowskiemu I. Karniewski[42]. Starosta tarnogórski 13 sierpnia z Przybysławic odpowiedział na listy Stanisława Augusta i A. Cieciszowskiego. Tłumaczył się z niemożności przybycia na sejmik. Twierdził, że musi być 20 sierpnia na „komisyi z kredytorami szwagra mego". Zapewniał jednak, że będzie oddziaływać na przebieg sejmiku przez swoich „afidowanych przyjaciół"[43]. M. Granowski odniósł się także do pomysłu niedopuszczenia S. Potockiego do funkcji poprzez wykorzystanie ciążącej na nim kondemnaty, co uważał za pomysł już spóźniony. Sugerował jednak, że nawet jeśli starania te się nie powiodą, będzie jeszcze można na rugach poselskich nie dopuścić podstolego koronnego do udziału w sejmie[44].

W tym samym dniu, 13 sierpnia 1782 roku, o sytuacji przed sejmikiem informował dwór (zapewne A. Cieciszowskiego) K. Hryniewiecki. Wojewoda lubelski pisał, że M. Granowski nie przyjedzie na sejmik, gdyż wkrótce wyjeżdża „w kordon"[45]. K. Hryniewiecki w Gutanowie, gdzie przybył na imieniny (11 sierpnia) podkomorzyny lubelskiej Klary z Olędzkich Dłuskiej, spotkał także K. Sapiehę. Generał artylerii twierdził, że nie doszedł do niego królewski bilet, zapewne związany ze sprawami sejmikowymi. Wojewoda rozmawiał z K. Sapiehą na temat kandydatury S. Potockiego. Podtrzymał opinię, że generał artylerii nie sprzeciwi się wyborowi podstolego koronnego z powodu istniejącego pokrewieństwa[46]. K. Hryniewiecki sugerował też K. Sapieże, który wybierał się do Łukowa i Radzynia, by wyperswadował S. Potockiemu ubieganie się o poselstwo. Generał artylerii obiecał „czynić remonstrację" i poinformować o jej wynikach. K. Hryniewiecki wątpił w prawdziwość tej deklaracji. Pisał, że K. Sapieha „o forsę znaczną z drugiemi stara się", w czego

[41] BCzart., rkps 655, s. 1280, A. Cieciszowski do króla, [Warszawa] 6 VIII 1782.

[42] BCzart., rkps 663, s. 243, Król do M. Granowskiego, [b.m.] 8 VIII 1782.

[43] Ibidem, s. 245–246, 250, M. Granowski do króla, Przybysławice 13 VIII 1782 i M. Granowski do [A. Cieciszowskiego], Przybysławice 13 VIII 1782.

[44] Ibidem, s. 247, 249–250, M. Granowski do króla, Przybysławice 13 VIII 1782 i M. Granowski do [A. Cieciszowskiego], Przybysławice 13 VIII 1782.

[45] BCzart., rkps 666, s. 57, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], 13 VIII [1782].

[46] Ibidem, s. 57, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], 13 VIII [1782]; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 87. Chodziło raczej o powinowactwo, gdyż matką Anny z Cetnerów była Ludwika Potocka.

skutek autor listu nie wątpił[47]. Wojewoda lubelski obawiał się tumultu na sejmiku. Aby go uniknąć, proponował dopuścić S. Potockiego do funkcji, a później na rugach wykorzystać ciążący na nim „proces". Wskazywał, że przemoc na zbliżających się obradach będzie miała długofalowe, negatywne konsekwencje. Stanie się ona bowiem stałym elementem sejmików lubelskich[48]. Tego rodzaju sytuacja groziła zaś liderom sejmikowym utratą fortuny. W tym kontekście K. Hryniewiecki powołał się na wysokie koszty, które poniósł niegdyś M. Granowski. Szła za tym sugestia, że zapowiedziana nieobecność starosty tarnogórskiego na zbliżającym się sejmiku wynikała z obawy przed powtórzeniem się podobnej sytuacji. Wojewoda pisał, że jeśli na sejmiku ma dojść do konfliktu, to prosi o zwolnienie go z udziału w zbliżających się obradach. Było to swoiste ultimatum wobec dworu. Jako warunek przyjazdu na sejmik stawiał zgodę na to, żeby mógł działać swoimi łagodnymi metodami, zgodnie z jego dotychczasową linią postępowania[49]. Deklarował podjęcie starań o wyperswadowanie S. Potockiemu zabiegów o poselstwo. Zastrzegał jednak, że jeśli się to nie uda, będzie musiał utrzymywać ustaloną plantę. Gdyby S. Potocki zrezygnował z zabiegów o mandat, wojewoda przewidywał wybór na jego miejsce szambelana Ksawerego Stoińskiego[50]. Wcześniej doszło więc do wstępnych układów, które przewidywały wybór również podstolego koronnego. Wspomnianą plantę uzgodniono podczas imienin K. Hryniewieckiego (7 sierpnia) w Markuszowie[51].

Wobec nieobecności na sejmiku lubelskim J. Kickiego i M. Granowskiego dwór musiał przystać na warunki K. Hryniewieckiego. Nie oznacza to, że zaprzestano zakulisowych starań o eliminację przeciwników politycznych – S. Potockiego i Wojciecha Suchodolskiego, stronnika hetmańskiego, który zasłynął później malkontencką aktywnością w czasie Sejmu Wielkiego[52]. Brat króla Michał Poniatowski, biskup płocki i administrator diecezji krakowskiej, 13 sierpnia pisał w tej sprawie do S. Kossowskiego, ale list nie dotarł do adresata przed sejmikiem[53]. Stanisław August zalecał 16 sierpnia S. Kossowskiemu, że jeśli pisarz ziemski lubelski Jakub Janiszewski ma kondemnatę na S. Potockim, starosta powinien wykorzystać ją dla

[47] BCzart., rkps 666, s. 57, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], [b.m.] 13 VIII [1782].

[48] Ibidem, s. 57–58, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], [b.m.] 13 VIII [1782]; W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 88.

[49] BCzart., rkps 666, s. 58–59, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], [b.m.] 13 VIII [1782].

[50] Ibidem, s. 59–60, K. Hryniewiecki do [A. Cieciszowskiego], [b.m.] 13 VIII 1782.

[51] BCzart., rkps 669, s. 479, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782; AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 137, J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782; W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 88.

[52] M. Podgórzak, *Suchodolski Wojciech*, w: PSB, t. 45, Warszawa–Kraków 2008, s. 304–309. Na temat przedsejmikowych zabiegów zmierzających do wyeliminowania W. Suchodolskiego zob. AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 138, J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[53] BCzart., rkps 669, s. 479, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

wykluczenia podstolego z funkcji. Monarcha powoływał się na wrogie wobec siebie zamiary S. Lubomirskiego[54].

Odtworzenie przebiegu sejmiku w Lublinie, który zebrał się 19 sierpnia 1782 roku, napotyka na trudności. W księgach grodzkich nie zachowały się bowiem laudum ani instrukcja poselska, co jest sytuacją wyjątkową dla czasów Rady Nieustającej. Dysponujemy natomiast streszczeniem instrukcji, które zostało sporządzone na potrzeby Gabinetu królewskiego[55]. Pozwala to zweryfikować informacje na temat jej treści zawarte w korespondencji. Wiadomo też, że posłami na sejm zostali: Stanisław K. Potocki, Stanisław Kossowski, szambelan Wojciech Suchodolski, gen. adiutant Romuald Walewski, wojski ciechanowski Ignacy Karniewski oraz szambelan Stanisław Jełowicki[56]. Podstawowe znaczenie dla rekonstrukcji przebiegu wydarzeń mają dwie relacje. Pierwszą zawiera list S. Kossowskiego z 25 sierpnia[57]. Drugą tworzy korespondencja strażnika polnego koronnego Józefa Mierzejewskiego z 21 sierpnia skierowana do K. Sapiehy i E. Sapieżyny[58]. J. Mierzejewski przebywał wówczas w Warszawie, gdzie reprezentował interesy stronnictwa hetmańskiego i starał się w korzystnym świetle przedstawić królowi działania swoich mocodawców, m.in. na sejmiku lubelskim. Strażnik koronny był poinformowany o przebiegu wydarzeń w Lublinie przez generała artylerii litewskiej, od którego otrzymał bilet 20 sierpnia, dzień po sejmiku[59].

Jeszcze przed sejmikiem, po powrocie z Warszawy, S. Kossowski odwiedził K. Hryniewieckiego i M. Granowskiego, ale nie wpłynęło to na zmianę ich planów[60]. Starosta sieradzki był także u T. Dłuskiego. Podkomorzy lubelski zachęcał syna Józefa do podjęcia się funkcji poselskiej. Podkomorzyc nie był jednak zainteresowany staraniami o mandat. Po rozmowach z S. Kossowskim T. Dłuski zadeklarował, że zaakceptuje stanowisko syna. Starosta sieradzki dotarł do Lublina w sobotę 17 sierpnia, gdzie zastał liczną szlachtę sprowadzoną przez K. Sapiehę i S. Potockiego. W niedzielę w mieście pojawili się obaj magnaci oraz regaliści – sędzia ziemski łukowski A. Łaski i regent grodzki łukowski Józef B. Jastrzębski. S. Kossowski rozmawiał z K. Sapiehą, zapewne w sprawie niedopuszczenia do funkcji podstolego koronnego. Generał artylerii zasłaniał się jednak brakiem „listownego rozkazu" króla

[54] Ibidem, s. 477, Król do S. Kossowskiego, 16 VIII 1782 (kopia listu).

[55] AGAD, ZP, sygn. 126, k. 145–146, Ekscerpt instrukcji województwa lubelskiego [1782].

[56] *Posłowie*, w: *Dyaryusz seymu wolnego ordynaryinego warszawskiego szescio-niedzielnego roku panskiego 1782*, wyd. P. Kiciński, Warszawa [1782], k. nlb.

[57] BCzart., rkps 669, s. 479–482, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

[58] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 133–134, 137–139, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782 i J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[59] Ibidem, s. 133, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782.

[60] BCzart., rkps 669, s. 479, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

i powołał się na względy wynikające z „koligacji" z Potockim[61]. Zaznaczył jednak, że zgadza się na pozyskiwanie przez regalistów – w tej sprawie – jego stronników. S. Kossowski starał się nie dopuścić do kompromisu w kwestii ciążącego na podstolim koronnym wyroku, ale roszczenia finansowe z niego wynikające zostały zaspokojone. W poniedziałek 19 sierpnia starosta sieradzki uznał, że wobec mniejszej liczby regalistów i braku ich chęci do zdecydowanego działania nie ma już możliwości realizacji zaleceń króla. O instrukcji pisał, że nie zawiera żadnych odniesień do sprawy biskupa K. Sołtyka i przeciwko archidiakonowi Józefowi Olechowskiemu, który kierował działaniami kapituły[62]. Za godny uwagi uznał jedynie punkt przeciwko indygenatom i nobilitacjom, choć według streszczenia instrukcji dotyczył on tylko nobilitacji[63]. Z listu S. Kossowskiego wynika, że ostateczną redakcję („ułożenie") instrukcji pozostawiono marszałkowi sejmiku, pisarzowi ziemskiemu lubelskiemu Jakubowi Janiszewskiemu, o którym starosta sieradzki miał dobrą opinię[64]. Nie są znane ówczesne powiązania polityczne J. Janiszewskiego. W 1779 roku zwracał się on do I. Potockiego (ówczesnego marszałka Rady Nieustającej) o wsparcie starań w sprawie awansu z urzędu skarbnika na wojskiego urzędowskiego[65]. Nie musi to dowodzić, że J. Janiszewski miał trwałe związki z opozycją magnacką. W 1780 roku, kiedy został wybrany na posła lubelskiego, regaliści próbowali go pozyskać obietnicami korzyści osobistych[66]. Nie było to chyba bezskuteczne, skoro w marcu 1781 roku J. Janiszewski uzyskał królewską nominację na ważny urząd pisarza ziemskiego lubelskiego[67]. Prace nad lubelską instrukcją poselską trwały jeszcze dość długo, gdyż dopiero 30 sierpnia została ona przesłana przez J. Mierzejewskiego do Gabinetu królewskiego[68].

Wiadomości o sejmiku lubelskim przekazane w listach J. Mierzejewskiego mają inny charakter, gdyż koncentrują się na relacjonowaniu rozmów, które strażnik koronny prowadził z królem. Ich wiarygodność jest znaczna ze względu na bardzo bliskie związki łączące E. Sapieżynę z J. Mierzejewskim („koadiutor męża Sapieżyny")[69]. Chodzi mi oczywiście o wiarygodność w odniesieniu do prezentacji rozmów z mo-

[61] Ibidem, s. 480, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

[62] Ibidem, s. 480–481, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

[63] AGAD, ZP, sygn. 126, k. 145v., Ekscerpt instrukcji województwa lubelskiego [1782]. W czasie, kiedy S. Kossowski pisał list, instrukcja nie była jeszcze gotowa, więc być może punkt ten został później zmodyfikowany.

[64] BCzart., rkps 669, s. 481, S. Kossowski do [M. Poniatowskiego], Bełżyce 25 VIII 1782.

[65] AGAD, APP, sygn. 279a/144, s. 3, J. Janiszewski (Janiszowski) do I. Potockiego, Lublin 14 III 1779.

[66] W. Filipczak, *Lubelski sejmik*…, s. 69.

[67] *Urzędnicy województwa lubelskiego*…, s. 34.

[68] BCzart., rkps 673, s. 527, J. Mierzejewski do [A. Cieciszowskiego], Warszawa 30 VIII 1782.

[69] E. Rostworowski, *Mierzejewski Józef Wojciech*, w: PSB, t. 21, Wrocław 1976, s. 12.

narchą, bo rzetelność wiadomości pochodzących z listu K. Sapiehy jest trudna do zweryfikowania. Pomijam szczegółową analizę tej ciekawej korespondencji. Na jej podstawie można wyciągnąć następujące wnioski dotyczące lubelskiego sejmiku poselskiego. K. Sapieha był w Markuszowie u K. Hryniewieckiego, gdzie zobowiązał się podtrzymać wstępną, kompromisową plantę. Podobno król wyraził zgodę, by wybrano na posła W. Suchodolskiego, gdyż na wiadomość o działaniach lubelskich regalistów wymierzonych w jego kandydaturę miał okazać niezadowolenie. Być może Stanisław August zaakceptował elekcję hetmańskiego partyzanta w nadziei, że K. Sapieha na sejmiku nie będzie przeszkadzał działaniom regalistów. Przed obradami generał artylerii rzekomo próbował skłonić podstolego koronnego do wycofania kandydatury (taką wersję prezentował J. Mierzejewski na dworze, ale jej wiarygodność może budzić wątpliwości) i niewiele brakowało, żeby ten zrezygnował na rzecz swego brata[70]. Nie ma pewności, którego z braci S. Potockiego miał na myśli strażnik polny. Prawdopodobnie był to najmłodszy z nich – Jan Nepomucen, poseł wiski z 1780 roku[71].

Według relacji K. Sapiehy przekazanej przez J. Mierzejewskiego stronnicy dworu nie wykorzystali możliwości pozyskiwania szlachty przeciwko S. Potockiemu oraz pozwolili na zaspokojenie roszczeń wynikających z wyroku ciążącego na Pilawicie. Było to wynikiem działań podkomorzego T. Dłuskiego, a zwolennicy króla w nich nie przeszkadzali. Regaliści nie pracowali też nad zyskaniem poparcia stronników K. Sapiehy; co więcej, szlachta z ich obozu przechodziła do ugrupowania generała artylerii. J. Mierzejewski akcentował nieudolność regalistów, co monarcha miał skomentować, że wynikało to z braku odpowiednich umiejętności J. Kickiego. Strażnik polny podkreślał też starania K. Sapiehy, żeby w instrukcji nie było wzmianki o biskupie krakowskim[72]. Jej streszczenie zdaje się potwierdzać prawdziwość tego stwierdzenia. Generalnie rzecz biorąc, nie zawierała ona sformułowań kontrowersyjnych politycznie, gdyż trudno w ten sposób odbierać wspomniany wcześniej punkt dotyczący nobilitacji[73]. Wybór S. Potockiego został dokonany jednomyślnie, a jego kandydaturze nie przeciwstawiał się żaden regalista. O elekcji podstolego koronnego na posła król dowiedział się od J. Mierzejewskiego w trakcie krótkiej rozmowy podczas rewii artylerii w Młocinach. Stanisław August nie ukrywał niezadowolenia z takiego obrotu spraw. Strażnik koronny zdecydował się na rozmowę z monarchą w niesprzyjających warunkach na wieść, że do Warszawy

[70] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 133–134, 137–138, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782 i J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[71] Z. Zielińska, *Potocki Jan Nepomucen Eryk*, w: PSB, t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 42.

[72] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 133–134, 137–138, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782 i J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[73] AGAD, ZP, sygn. 126, k. 145–146, Ekscerpt instrukcji województwa lubelskiego [1782].

z Lublina przybył regalista K. Stoiński. Szczegółową relację o sejmiku przedstawił Stanisławowi Augustowi następnego dnia, po wcześniejszym poinformowaniu o przebiegu wydarzeń A. Cieciszowskiego. Z korespondencji J. Mierzejewskiego wynika również, że T. Dłuski wyrażał wdzięczność K. Sapieże za wsparcie wyboru S. Jełowickiego[74].

Przedsejmowy sejmik lubelski z sierpnia 1782 roku zakończył się fiaskiem dworskiego planu niedopuszczenia do funkcji poselskiej S. Potockiego. Na sejmie odegrał on ważną rolę w działaniach opozycji dotyczących afery krakowskiej. Na sesji 24 października podstoli koronny wygłosił mowę w sprawie biskupa K. Sołtyka i wniósł projekt „O rezolucjach Rady", w którym kwestionowano decyzje Rady Nieustającej i jej Departamentu Wojskowego. Dyskusja i głosowania dotyczące czterech punktów projektu spolaryzowały stanowiska parlamentarzystów; ciągnęły się one przez kolejny tydzień (do 2 listopada)[75]. Wyniki jawnych wotowań świadczyły jednak, że wśród posłów lubelskich przewagę mieli regaliści. Przeciwko poszczególnym punktom projektu „O rezolucjach Rady" głosowało czterech reprezentantów województwa lubelskiego; za ich przyjęciem – tylko S. Potocki i W. Suchodolski[76].

Choć opozycja nie odniosła zwycięstwa na sejmiku poselskim 1782 roku, stronnicy dworu nie spełnili jednak oczekiwań Stanisława Augusta. Zadecydowała o tym pasywność regalistów, którzy pod nieobecność J. Kickiego i M. Granowskiego nie potrafili podjąć zdecydowanych działań. Ważnym czynnikiem była też postawa wojewody K. Hryniewieckiego chcącego uniknąć konfliktu na sejmiku za cenę ustępstw na rzecz opozycji. Sytuację tę wykorzystał K. Sapieha, który deklarując gotowość współdziałania z regalistami, w rzeczywistości ułatwił wybór S. Potockiego na posła.

Sprawa lubelskiego sejmiku poselskiego powróciła w następnym roku. Stanisław August nawiązał do niej w czasie spotkania z K. Sapiehą 11 kwietnia 1783 roku[77]. Król zarzucił generałowi artylerii, że w największym stopniu psuł jego zamysły na ostatnim sejmiku przedsejmowym. K. Sapieha bronił się, że sam podsunął sposób przeszkodzenia zabiegom S. Potockiego o mandat poprzez kondemnatę, wskutek

[74] AGAD, AK, sygn. 12/12, s. 133–134, 137, J. Mierzejewski do K. Sapiehy, Warszawa 21 VIII 1782 i J. Mierzejewski do E. Sapieżyny, Warszawa 21 VIII 1782.

[75] *Dyaryusz seymu…*, s. 264–267, 287–393; A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 163–164; W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 96–97.

[76] AGAD, ZP, sygn. 108, k. 31, 35, 48, 52, 66, 70, 83, 87, Tabele jawnych głosowań w izbie poselskiej. W obu głosowaniach nad punktem trzecim projektu uczestniczyło tylko dwóch posłów lubelskich: R. Walewski i S. Jełowicki.

[77] Na temat rozmowy zob. W. Filipczak, *Stanisław August…*, s. 72–74.

której musiałby zrezygnować z funkcji na rzecz brata[78]. W 1783 roku doszło jednak do osłabienia rywalizacji stronnictw w województwie lubelskim. K. Sapieha i jego matka Elżbieta skoncentrowali swoją uwagę na ciągnącej się wiele miesięcy sprawie zakupu przez generała artylerii starostwa grodowego brzeskolitewskiego od regalisty Ignacego Morykoniego[79]. Nie sprzyjało to angażowaniu się K. Sapiehy w działania, którymi mógłby się narazić dworowi. Wpłynęło to, jak się wydaje, na spadek aktywności opozycji na sejmiku deputackim w Lublinie z 15 lipca 1783 roku. Niestety, nie można odtworzyć jego przebiegu, gdyż laudum tego zgromadzenia się nie zachowało. Wiadomo jedynie, że na deputata wybrany został podstoli lubelski Tomasz Suchodolski[80]. Według Stanisława Augusta Suchodolscy, z wyjątkiem szambelana Wojciecha, mieli opinię życzliwych wobec króla[81]. Można więc przyjąć, że sejmik deputacki zakończył się sukcesem zwolenników dworu. Pogląd taki ma potwierdzenie w liście monarchy do M. Granowskiego. Trzy dni po obradach deputackich Stanisław August pisał, że adresat zapewne „pilnie" i „przezornie" przygotował sejmik lubelski, skoro przeciwnicy nie próbowali „szczęścia", mimo wcześniejszych przygotowań[82]. Warto odnotować, że pozycja M. Granowskiego w tym okresie uległa wzmocnieniu. W maju 1783 roku król powierzył mu, po śmierci A. Cieciszowskiego, urząd pisarza wielkiego koronnego[83].

Wiosną 1784 roku w Gabinecie królewskim tworzono plantę przedsejmową. Za akcję sejmikową w województwie lubelskim odpowiadać mieli: J. Kicki, M. Granowski i K. Hryniewiecki[84]. Zapewne w związku z układaniem listy kandydatów do poselstwa król w połowie maja 1784 roku prosił wojewodę lubelskiego o przyjazd do Warszawy, choć na kilka dni, w celu omówienia przygotowań do sejmików

[78] BCzart., rkps 931, s. 187, Notatka z rozmowy króla z K. Sapiehą z 11 IV 1783. Zob. też B. Zaleski, *Korespondencya krajowa Stanisława Augusta od 1784 do 1792*, Poznań 1872, s. 19.

[79] W. Filipczak, *Polityczna rola Elżbiety z Branickich Sapieżyny w latach 1783–1784*, w: *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej*, t. 1: *Sapiehowie*, red. T. Ciesielski, M. Sawicki, Opole 2018, s. 208–216.

[80] *Deputaci Trybunału…*, s. 256.

[81] BCzart., rkps 726, s. 315, Król do M. Granowskiego, Warszawa 31 VII 1784. W liście tym monarcha nie wymienił imiennie W. Suchodolskiego, ale można domyślać się, że to on stanowił wyjątek.

[82] BCzart., rkps 663, s. 497, Król do M. Granowskiego, [b.m.] 18 VII 1783.

[83] Ibidem, s. 253, Król do M. Granowskiego, [b.m.] 24 V 1783; *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, s. 100.

[84] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 25v., „Kandydaci do poselstwa w roku 1784". Po śmierci A. Cieciszowskiego stanowisko szefa Gabinetu przez 3 lata wakowało, a w 1786 roku oficjalnie objął je Pius Kiciński: J. Michalski, *Kiciński Pius*, w: PSB, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 383–384; R. Butterwick, *Faworyt – demagog? Pius Kiciński na Sejmie Czteroletnim*, w: *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006, s. 486.

i sejmu[85]. W gabinetowym wykazie znalazło się 12 nazwisk. Poparcie dworu uzyskali: [wojski większy lubelski Adam?] Suffczyński, pisarz koronny M. Granowski, szambelan i starosta rycki Onufry Kicki, Michał Dzbański, starosta sieradzki S. Kossowski[86]. Szóstym kandydatem zaakceptowanym przez dwór był Jan Potocki, starosta brzustowicki. Początkowo na listę wpisany był inny Potocki – związany z opozycją starosta tłumacki Jerzy[87]. Wśród pretendentów do poselstwa znajdowali się promowani przez K. Sapiehę – Kurdwanowski (nie wiadomo, o kogo konkretnie chodziło) i Lubowiecki, zapewne podstoli horodelski Piotr – poseł chełmski z 1782 roku[88]. Pozostałymi kandydatami do mandatu byli: podsędek J. Głuski, wojski urzędowski Ignacy Wronowski, sędzia ziemski łukowski A. Łaski i pułkownik Stoiński[89]. W czasie kampanii sejmikowej pozycja M. Granowskiego w stronnictwie dworskim umocniła się, gdyż w czerwcu 1784 roku otrzymał on urząd sekretarza wielkiego koronnego[90]. Dziękując za awans, starosta tarnogórski zapowiedział, że wkrótce przyjedzie do Warszawy, aby dowiedzieć się o zalecaniach Stanisława Augusta w sprawie sejmików lubelskich[91].

Opozycja magnacka, kierowana przez K. Sapiehę, uwagę skoncentrowała na sejmiku deputackim. Kulisy przygotowań przedstawił w pamiętnikach Kajetan Koźmian. Do relacji tej należy podchodzić jednak z dużym dystansem, gdyż wspomnienia były spisane ostatecznie między rokiem 1852 (lub 1850) a 1855[92]. Z relacji K. Koźmiana wynika, że K. Sapieha początkowo publicznie zachęcał do starań o funkcję sędziego trybunalskiego ojca pamiętnikarza, łowczego lubelskiego Andrzeja Alojzego, choć ten zwracał mu uwagę, że w 1784 roku alternata przypadała na ziemię łukowską[93]. A. Koźmian był osobą popularną w województwie,

[85] BCzart., rkps 666, s. 79, Król do K. Hryniewieckiego, [b.m.] 16 V 1784.

[86] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 25v., „Kandydaci do poselstwa w roku 1784". Kicki wystąpił w wykazie jako szambelan, zob. R.W. Wołoszyński, *Kicki Onufry*, w: PSB, t. 12…, s. 392–393.

[87] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 25v., „Kandydaci do poselstwa w roku 1784"; Z. Anusik, *Potocki Jerzy Michał*, w: PSB, t. 28…, s. 44–45.

[88] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 25v., „Kandydaci do poselstwa w roku 1784"; APL, Księgi grodzkie chełmskie relacje, manifesty, oblaty, sygn. 91 – akta luźne, k. 84, Laudum sejmiku ziemi chełmskiej, Chełm 19 VIII 1782.

[89] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 25v., „Kandydaci do poselstwa w roku 1784".

[90] BCzart., rkps 663, s. 271, M. Granowski do króla, Olkienniki 29 VI 1784; *Urzędnicy koronni…*, s. 150; J. Jankowska, *Granowski Michał*, w: PSB, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 550.

[91] BCzart., rkps 663, s. 271, 273, M. Granowski do króla, Olkienniki 29 VI 1784.

[92] A. Kopacz, *Przedmowa*, w: K. Koźmian: *Pamiętniki…*, t. 1, s. 6. Zob. też P. Żbikowski, *Kajetan Koźmian*, w: *Pisarze polskiego oświecenia*, t. 3, red. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński, Warszawa 1996, s. 432, 435.

[93] K. Koźmian, *Pamiętniki…*, s. 112.

ale w kręgach dworskich odnoszono się do niego nieufnie ze względu na związki z czołowymi postaciami opozycji magnackiej. J. Kicki w 1777 roku pisał, że ówczesny wojski mniejszy lubelski był człowiekiem wojewody A. Lubomirskiego[94]. W sierpniu tego roku I. Karniewski w liście do koniuszego koronnego twierdził, że zabiegający o awans A. Koźmian miał obietnicę wsparcia od wojewody ruskiego Augusta Czartoryskiego. I. Karniewski uważał jednak, że A. Koźmian mógłby być przydatny dla regalistów (chodziło o ewentualną obsadę urzędu podsędka), gdyby w Warszawie miał okazję porozmawiać osobiście z królem i powołał się na przykład J. Głuskiego[95]. A. Koźmian jako adwokat reprezentował w Trybunale interesy hetmana F.K. Branickiego[96]. Mimo wcześniejszych deklaracji K. Sapieha zmienił zdanie i zaczął forsować na deputata Kazimierza Jastrzębskiego, skarbnika lubelskiego. Podobno miało to związek z zabiegami generała artylerii litewskiej o względy młodej i pięknej żony nowego kandydata do funkcji[97]. K. Sapieha planował, że A. Koźmian zostanie deputatem w kolejnym roku. Łowczy lubelski podobno rozważał rezygnację z ubiegania się o funkcję, ale do kontynuacji starań zachęcili go „poważniejsi obywatele" lubelscy i łukowscy[98]. Oliwy do ognia dolało lekceważące potraktowanie A. Koźmiana przez K. Sapiehę, kiedy odwiedził on łowczego w Lublinie. Zaczęła się ostra rywalizacja o poparcie szlachty. W interesie A. Koźmiana działali sędzia ziemski łukowski A. Łaski, Jastrzębski (zapewne Józef Benedykt, regent grodzki łukowski[99]) i sędzia grodzki łukowski Paweł Domaszewski. K. Sapieha podobno „przemówił do 500 lubelskiej i łukowskiej szlachty". Ponieważ jednak zwolennicy A. Koźmiana mieli „liczniejszą partię", generał artylerii zaciągnął u bankierów warszawskich kilka tysięcy czerwonych złotych kredytu na dalszą agitację wyborczą[100].

[94] BCzart., rkps 799, s. 1276, J. Kicki do króla, [b.m.] 4 [?] 1777.

[95] BCzart., rkps 799, s. 1279–1280, I. Karniewski do J. Kickiego, Lublin 16 VIII 1777.

[96] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 111.

[97] Żona K. Jastrzębskiego była córką podstarosty i stolnika lubelskiego Antoniego Suchodolskiego: ibidem, s. 112–113. Przy ustalaniu personaliów urzędników grodzkich przydatny był: *Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego na rok przestępny 1784*, Warszawa [b.r.], k. nlb.

[98] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 113.

[99] Według K. Koźmiana (ibidem, s. 114) na rzecz jego ojca działał „Jastrzębski, podsędek". W rzeczywistości Józef B. Jastrzębski nie był wówczas podsędkiem, został nim w okresie późniejszym: *Urzędnicy województwa lubelskiego*…, s. 77. Urząd podsędka łukowskiego wakował jeszcze w czerwcu 1785 roku: BCzart., rkps 927, s. 643, M. Mniszech do króla, Dęblin 20 VI 1785.

[100] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 114. Podobno bankierzy lubelscy Heysler, Weber i Fink odmówili udzielenia kredytu Sapieże do czasu sejmiku, gdyż utrzymywali „przyjazne stosunki" z ojcem pamiętnikarza.

Przebieg lubelskiego sejmiku deputackiego z 15 lipca 1784 roku można odtworzyć na podstawie dwóch źródeł: laudum sejmikowego[101] i pamiętników K. Koźmiana. Obrady w kościele dominikańskim tradycyjnie zostały poprzedzone mszą. Szlachta tłumnie przybyła na sejmik i wypełniła cały kościół. K. Sapieże mieli towarzyszyć, jak pisał pamiętnikarz, „eleganci warszawscy"[102]. Obrady sejmiku zagaił, jako pierwszy *in ordine* urzędnik, Józef Suchodolski, chorąży lubelski. Podał on dwóch kandydatów na marszałka koła rycerskiego. Byli nimi podsędek lubelski J. Głuski i regent grodzki łukowski J.B. Jastrzębski. Według laudum zgromadzona szlachta wybrała J. Jastrzębskiego na marszałka już po wyjściu z kościoła J. Głuskiego[103]. Sformułowanie użyte w laudum nie jest jednak jednoznaczne i może dopuszczać wersję, że dopiero po opuszczeniu obrad przez podsędka lubelskiego została podana kandydatura regenta łukowskiego[104]. Według wersji przekazanej przez K. Koźmiana obie kandydatury zostały podane jednocześnie i wywołały „krzykliwy spór". Zwolennicy K. Sapiehy nie zgadzali się na J. Jastrzębskiego, gdyż był on znany jako przyjaciel A. Koźmiana. Drugim z kandydatów miał być jeden z Suchodolskich, na którego nie zgadzali się stronnicy łowczego lubelskiego[105]. W kwestii kandydata partii K. Sapiehy na marszałka pamięć zawiodła pamiętnikarza, ale jego opis wskazuje, że obie kandydatury były zgłoszone zaraz po zagajeniu obrad. Z laudum wynika, że w pewnym momencie J. Głuski opuścił kościół[106]. Według K. Koźmiana stronnictwo sapieżyńskie chciało w kaplicy odebrać przysięgę od marszałka, którym miał być rzekomo jeden z Suchodolskich. Nie dopuścił do niej Jan Dmuchowski, jeden z dependentów i stronników A. Koźmiana[107]. Zgodnie z ówczesną procedurą marszałek koła rycerskiego składał przysięgę przed urzędnikiem zagajają-

[101] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 254–257, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784; APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 725–725v., Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784. Odpis laudum w: BPAU i PAN, sygn. 8326, k. 431–432.

[102] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 114.

[103] APL, KGL-rmo, sygn. 478, s. 725, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 255); W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 120.

[104] Fragment ten brzmi następująco: „obraliśmy na marszałka koła rycerskiego *jednego z dwóch podanych kandydatów a to* po wyjściu z kościoła wiel. Józefa Głuskiego podsędka ziemsk. lubel. drugiego kandydata i uprosiliśmy wiel. Józefa Benedykta Jastrzębskiego regenta grodzkiego łukowskiego": APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 255. W tekście z grodzkich akt luźnych fragment oznaczony *–* został dopisany nad linią pierwotnego tekstu: APL, KGL-rmo, sygn. 478, s. 725, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784.

[105] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 114–115.

[106] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 255, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 725).

[107] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 115. Zob. też J. Kermisz, *Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej (1788–1794)*, t. 1, Lublin 1939, s. 8.

cym sejmik[108]. Był nim J. Suchodolski, więc zapewne tu leżała przyczyna pomyłki K. Koźmiana. Chorąży lubelski, przynajmniej w tej fazie obrad, poparł stronników K. Sapiehy. W laudum czytamy, że zagajający zwlekał z rozpoczęciem głosowania i przyjęciem przysięgi marszałka oraz asesorów od godziny 8 do 16, w związku z czym przyjął ją sędzia ziemski łukowski A. Łaski. W uchwale zapisano, że została ona złożona w obecności J. Suchodolskiego[109].

Dalszy, bardzo barwny, opis wydarzeń zawarty we wspomnieniach K. Koźmiana nie jest w pewnych miejscach wiarygodny. Brakuje w nim oczywistego w ówczesnej procedurze elementu, jakim było wyłonienie asesorów sejmikowych. Według uchwały lubelskiej było ich sześciu, po dwóch z każdego powiatu (lubelskiego, urzędowskiego oraz z ziemi łukowskiej)[110]. Z relacji pamiętnikarza wynika, że do dalszego ciągu sporów doszło w czasie wyborów deputata. Kandydaturę A. Koźmiana zgłosił sędzia A. Łaski, z kolei K. Sapieha zaproponował wybór K. Jastrzębskiego. Prowokacyjne zachowanie generała artylerii, który miał „wyciągnąć pałasz do pół pochwy", spowodowało fizyczny atak przeważających liczebnie stronników łowczego lubelskiego, w wyniku czego doszło do rozlewu krwi[111]. Jego ofiarą stał się także ksiądz Drohojowski (raniony w dłoń), przeor dominikański, próbujący uspokoić sytuację. K. Sapieha musiał uciekać z kościoła, z którego wypędzeni zostali także jego stronnicy[112]. O wspomnianych wydarzeniach brak jest wzmianki w laudum sejmikowym, gdzie zapisano jedynie, że deputatem „wybrany został i okrzykniony" łowczy lubelski A. Koźmian[113]. Nie podważa to wiarygodności informacji o sejmikowych ekscesach, gdyż częsta była praktyka przemilczania w uchwałach faktów, które mogłyby podważać legalność dokonanej elekcji.

---

[108] A. Lityński, *Organy kierujące obradami sejmików 1764–1794 (na przykładzie sejmików województwa płockiego)*, w: *Z dziejów prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. A. Lityński, Katowice 1991, s. 71; G. Glabisz, *Sejmiki Wielkopolski w latach 1764–1793*, Poznań 2022, s. 137.

[109] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 256, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 725).

[110] Byli nimi: stolnikowicz urzędowski Antoni Kotuński, Józef Janiszewski (Janiszowski), burgrabia grodzki mielnicki Ewaryst Wielgórski, wicesgerent grodzki łukowski Antoni Franciszek Jastrzębski, Ksawery Raczyński i Stanisław Iżycki: APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 255–256, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 725–725v.). Zob. też W. Bednaruk, *Sejmiki lubelskie*…, s. 157–158.

[111] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 115. Zob. D. Rolnik, *Portret szlachty czasów stanisławowskich, epoki kryzysu, odrodzenia i upadku Rzeczypospolitej w pamiętnikach polskich*, Katowice 2009, s. 220.

[112] K. Koźmian, *Pamiętniki*…, s. 115–116; W. Bednaruk, *Sejmiki lubelskie*…, s. 140.

[113] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 256, Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 725v.).

Sejmik deputacki z 1784 roku przyniósł poważne zmiany na lubelskiej scenie politycznej. Wkrótce po jego zakończeniu J. Suchodolski zrezygnował z urzędu chorążego, a jego następcą został dotychczasowy stolnik i podstarości lubelski Antoni Suchodolski, którego nominacja datowana jest na 3 sierpnia 1784 roku[114]. J. Suchodolski miał obiecany Order św. Stanisława, choć król zamierzał go przekazać dopiero po sejmie grodzieńskim[115]. Porażka opozycji niewątpliwie ułatwiła regalistom przygotowania do sejmiku poselskiego. Konflikt z K. Sapiehą pozwolił A. Koźmianowi zyskać poparcie dworu. Wkrótce łowczy otrzymał nominację (z datą 3 sierpnia) na cześnika lubelskiego[116]. Jako deputat lubelski A. Koźmian cieszył się zaufaniem prymasa (od października 1784 roku) M. Poniatowskiego, który często przekazywał mu swoje zalecenia. Mając poparcie brata króla, A. Koźmian awansował na podsędka w grudniu 1785 roku[117]. W sierpniu 1786 roku został sędzią ziemskim lubelskim[118]. Jako kandydat na sęstwo był wybrany na sejmiku z 1 sierpnia 1786 roku, a o awans dla A. Koźmiana zabiegał wówczas jeden z liderów lubelskich regalistów M. Granowski[119].

Sejmik poselski poprzedzający sejm grodzieński zebrał się 16 sierpnia 1784 roku w kościele dominikańskim. Obrady zagaił wojewoda lubelski K. Hryniewiecki. Na marszałka koła rycerskiego jednogłośnie wybrany został stolnikowicz urzędowski Kajetan Trzciński. Pomagać mu miało sześciu asesorów, którzy podobnie jak marszałek złożyli wymaganą prawem przysięgę[120]. Posłem królewskim na sejmik był chorążyc lubelski Kasper Suchodolski, co potwierdza sygnalizowane wcześniej związki większości Suchodolskich ze stronnictwem dworskim. Odczytano uniwersał królewski zwołujący sejmiki i sejm oraz wysłuchano instrukcji dla legata

[114] *Urzędnicy województwa lubelskiego*…, s. 20.

[115] BCzart., rkps 726, s. 315, Król do M. Granowskiego, Warszawa 31 VII 1784. W liście tym Stanisław August wyjaśniał, dlaczego chorąży lubelski nie mógł wówczas otrzymać orderu. Monarcha zadeklarował, że nie będzie przekazywał dyplomów orderowych do czasu sejmu. Akt nadania był już chyba podpisany. Według S. Łozy nosił datę 6 lipca: S. Łoza, *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925, s. 36–37.

[116] *Urzędnicy województwa lubelskiego*…, s. 22.

[117] AGAD, Archiwum ekonomiczne prymasa Michała Poniatowskiego, sygn. 121, k. 86v., 88v., 90–90v., 97v., M. Poniatowski do A. Koźmiana [b.d.]; W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 120.

[118] *Urzędnicy województwa lubelskiego*…, s. 42, 47.

[119] APL, KGL-rmo, sygn. 485, k. 807, Laudum sejmiku elekcyjnego, Lublin 1 VIII 1786; BCzart., rkps 697, s. 115–116, M. Granowski do króla, [b.m.] 1 VIII 1786.

[120] Byli nimi: wicesgerent grodzki chełmski i wiceregent ziemski lubelski Szymon Koriatowicz Kurcewicz (Kurczewicz), skarbnikowicz łomżyński Józef Olszewski, regent ziemski łukowski Wincenty Łaski, wiceregent ziemski lubelski Feliks Janiszewski (Janiszowski), miecznikowicz żytomierski Bartłomiej Zaniewski i susceptant trybunalski lubelski Jan Giewałtowski: APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 655, Laudum sejmiku poselskiego, Lublin 16 VIII 1784.

monarchy[121]. Posłowie na sejm wybrani zostali „zgodnie i jednomyślnie". Mandaty z województwa lubelskiego uzyskali: sekretarz wielki koronny Michał Granowski, starosta brzustowiecki i rotmistrz kawalerii narodowej Jan Potocki; z ziemi łukowskiej: starosta rycki Onufry Kicki, cześnik łukowski Jakub Klembowski; z powiatu urzędowskiego: szambelanowie Ksawery Stoiński i Michał Dzbański. Posłów zobowiązano do złożenia relacji na kolejnym sejmiku deputackim[122]. Wyniki elekcji posłów były sukcesem stronnictwa regalistycznego. W omawianej wcześniej „gabinetowej plancie" pierwsi czterej elekci uzyskali akceptację dworu. Wprawdzie Jan Potocki był bratem znanych opozycjonistów: Ignacego, Stanisława Kostki, Jerzego i Kajetana, ale dotychczas nie dał się poznać jako malkontent[123]. Szambelan K. Stoiński był popierany przez stronników monarchy już w 1782 roku. Najmniej wiadomo o sympatiach politycznych M. Dzbańskiego, ale jego działalność sejmowa nie wskazuje na powiązania z opozycją[124].

Z korespondencji wiadomo, że o mandat poselski starał się na sejmiku podsędek J. Głuski, ale ustąpił, „pomnażając" szacunek u współobywateli, jak pisał M. Granowski. Sekretarz wielki koronny prosił Stanisława Augusta o poparcie starań podsędka lubelskiego o wybór do Komisji Skarbu Koronnego lub Rady Nieustającej. J. Głuskiemu bardziej chyba zależało na komisarstwie, gdyż aspirował do pisarstwa Komisji Skarbowej[125]. W odpowiedzi monarcha podziękował M. Granowskiemu za wybór dobrych posłów lubelskich. W sprawie J. Głuskiego monarcha nie zajął jednoznacznego stanowiska. Wskazał, że podobne oczekiwania wyraził wobec niego inny poseł lubelski – K. Stoiński. Decyzję dotyczącą pisarstwa Komisji Skarbowej król odłożył do osobistej rozmowy z M. Granowskim w Grodnie[126]. J. Głuski początkowo był umieszczony na liście wspieranych przez dwór kandydatów na konsyliarzy Rady Nieustającej, ale w kolejnej wersji dokumentu jego nazwisko zostało skreślone[127]. Ostatecznie podsędek lubelski nie został wybrany do żadnej z wymienionych magistratur[128].

[121] Ibidem, s. 655–656, Laudum sejmiku poselskiego, Lublin 16 VIII 1784. Tekst instrukcji królewskiej na sejmiki przedsejmowe został opublikowany w: *Akta sejmiku kowieńskiego z lat 1733–1795*, wyd. M. Jusupović, Warszawa 2019, s. 379.

[122] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 656, Laudum sejmiku poselskiego, Lublin 16 VIII 1784.

[123] Z. Zielińska, *Potocki Jan*…, s. 42.

[124] A. Stroynowski, *Obrady sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Częstochowa 2020, s. 114–115. Zob. też W. Filipczak, *Miasta i mieszczanie w opiniach sejmików koronnych w latach 1778–1786*, w: *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, Łódź–Wieluń 2018, s. 330.

[125] BCzart., rkps 663, s. 275–276, M. Granowski do króla, Lublin 17 VIII 1784.

[126] BCzart., rkps 663, s. 277, Król do M. Granowskiego, [b.m.] 20 VIII 1784.

[127] AGAD, ZP, sygn. 128, k. 95v., 97v., „Projet du nouveau Conseil" (dwie wersje).

[128] *Volumina Legum*, t. 9, Kraków 1889, s. 7–8, 10.

Uchwalona na sejmiku z 16 sierpnia 1784 roku instrukcja poselska była znacznie bardziej rozbudowana niż przyjęta dwa lata wcześniej, gdyż liczyła 35 punktów[129]. Król oczekiwał instrukcji krótkich i jak najogólniej sformułowanych, ale nie był to czynnik kluczowy dla oceny politycznego charakteru instrukcji[130]. Niejednoznaczny wydźwięk miały podziękowania za nominacje królewskie, gdyż dotyczyły zarówno regalistów: podskarbiego wielkiego litewskiego Stanisława Poniatowskiego (bratanka monarchy), marszałków koronnych Michała Mniszcha i Kazimierza Raczyńskiego, sekretarza wielkiego M. Granowskiego, jak i opozycjonisty, marszałka nadwornego litewskiego Ignacego Potockiego. Najbardziej regalistyczny wydźwięk miały pochwały pod adresem, zwalczanego przez opozycję, szefa Kancelarii Wojskowej monarchy, generała Jana Komarzewskiego[131]. Mile dla Stanisława Augusta brzmiały zapewne wyrazy wdzięczności szlachty lubelskiej nie tylko „za wielkie i nieprzerwane o dobro narodu staranie", lecz także za konkretne działania podejmowane z inicjatywy króla, takie jak: poszukiwania soli, darowanie zamku ujazdowskiego na koszary czy finansowe wsparcie remontu ratusza lubelskiego[132]. Mniej przyjemne dla dworu były żądania sejmiku lubelskiego dotyczące uchylenia tych rezolucji Rady Nieustającej, które wkraczały w prawodawstwo i władzę sądowniczą[133]. Instrukcja poselska zawierała wiele zaleceń dotyczących sądownictwa, co było sytuacją typową dla sejmiku lubelskiego (wpływ obecności Trybunału w stolicy województwa)[134]. W instrukcji nie zabrakło też punktów świadczących o konserwatyzmie szlachty lubelskiej w sprawach społeczno-obyczajowych. Przykładem może być postulat zakazu wyjazdów „młodzieży i damom za granicę niby pod pozorem kuracyi", ponieważ miały być przyczyną upadku religii i szerzenia się

[129] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 657–663, Instrukcja poselska, Lublin 16 VIII 1784 oraz APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 897–898v. (akta luźne). Odpis instrukcji w: BPAU i PAN, sygn. 8326, k. 433–438v.

[130] R. Łaszewski, *Instrukcje poselskie w drugiej połowie XVIII wieku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici", Prawo XII, Nauki Humanistyczno-Społeczne 1973, t. 56, s. 73; W. Filipczak, *Sejm 1778*…, s. 137–138.

[131] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 657, Instrukcja poselska, Lublin 16 VIII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 897). Zob. też W. Filipczak, *Życie sejmikowe*…, s. 349–350; E. Rostworowski, *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*, Warszawa 1957, s. 155.

[132] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 657, Instrukcja poselska, Lublin 16 VIII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 897). Zob. też K. Jakimowicz, *Instytucje państwowe i samorządowe w życiu mieszkańców Lublina w latach 1764–1794*, Lublin 2020, s. 150–154.

[133] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 658, Instrukcja poselska, Lublin 16 VIII 1784; M. Denys, *Poglądy sejmiku lubelskiego na państwo i prawo w czasach stanisławowskich (1764–1795)*, w: *Per aspera ad astra. Materiały z XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Studentów*, t. 5: *Historia Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. nacz. A. Świątek, Kraków 2008, s. 72.

[134] Zob. M. Ujma, *Sejmik lubelski 1572–1696*, Warszawa 2003, s. 75–86.

złych obyczajów. Szlachta lubelska chciała też zakazać noszenia stroju francuskiego, a nawet polskiego – „z zapuszczoną głową”[135]. Sejmik lubelski również w okresie późniejszym dał się poznać jako ostoja postaw konserwatywnych. O podsycanie antyreformatorskich poglądów w czasach Sejmu Wielkiego podejrzewani są wojewoda K. Hryniewiecki i podkomorzy T. Dłuski[136].

Lata 1782–1784 były w dziejach sejmiku lubelskiego specyficznym okresem, o czym zadecydowało kilka czynników. W 1782 roku na lubelskiej scenie politycznej pojawił się K. Sapieha, który nie tylko wzmocnił wpływy opozycji magnackiej, lecz także próbował uzyskać dominującą pozycję, symulując gotowość współpracy z dworem w kampanii przedsejmowej. Po sukcesie, choć niepełnym, odniesionym w 1782 roku K. Sapieha próbował odbudować swoje wpływy w 1784 roku, co jednak zakończyło się dotkliwą porażką na sejmiku deputackim. Dominacja regalistów zyskała potwierdzenie na obradach przedsejmowych. O przyjęciu roku 1784 jako daty końcowej nie decyduje jedynie osłabienie wpływów generała artylerii litewskiej, choć rozpoczęta w końcu 1784 roku i trwająca niemal dwa lata jego sprawa rozwodowa odegrała istotną rolę w tym zakresie. Trzeba pamiętać, że K. Sapieha pojawił się jeszcze jako marszałek koła rycerskiego na lubelskim sejmiku deputackim w lipcu 1786 roku. Pod jego kierownictwem wybrany został na sędziego trybunalskiego szambelan W. Suchodolski, znany stronnik hetmana F.K. Branickiego[137]. Należy jednak zwrócić uwagę, że jego kandydatura na deputata była zaakceptowana przez Stanisława Augusta. Król zapewne wolał mieć krzykliwego opozycjonistę w Trybunale niż w sejmie, który zapowiadał się jako burzliwy[138]. W kampanii przedsejmowej 1786 roku opozycję magnacką w województwie lubelskim reprezentowało głównie stronnictwo puławskie[139]. Ludzie Nowej Familii byli także autorami zdecydowanego zwycięstwa malkontentów na sejmiku poselskim w 1788 roku[140]. Innym powodem, dla którego rok 1784 kończy pewien etap w dziejach politycznych sejmiku lubelskiego, są przemiany w ramach stronnictwa regalistycznego. W 1785 roku lubelskim starostą grodowym został Michał Mniszech,

[135] APL, KGL-rmo, sygn. 476, s. 661–662, Instrukcja poselska, Lublin 16 VIII 1784 (także: APL, KGL-rmo, sygn. 478, k. 898).

[136] W. Szczygielski, *Przyczynek do badań nad świadomością polityczną szlachty lubelskiej w czasach Sejmu Wielkiego*, w: *Dyplomacja. Polityka. Prawo*, red. I. Panic, Katowice 2001, s. 268–271.

[137] APL, KGL-rmo, sygn. 485, k. 697–697v., Laudum sejmiku deputackiego, Lublin 15 VII 1786; *Deputaci Trybunału…*, s. 272.

[138] BCzart., rkps 726, s. 347–349, Król do M. Granowskiego, [b.m.] 18 II 1786; W. Filipczak, *Życie sejmikowe…*, s. 160.

[139] A. Danilczyk, *W kręgu…*, s. 91.

[140] J. Michalski, *Sejmiki poselskie 1788 roku*, cz. 2, „Przegląd Historyczny” 1960, t. 51, z. 2, s. 332–333.

marszałek wielki koronny[141]. To on miał przejąć nadzór nad zwolennikami dworu m.in. w województwie lubelskim[142]. W funkcjonowaniu miejscowego stronnictwa regalistycznego zaczął się więc nowy okres.

Bibliografia

Anusik Z., *Potocki Jerzy Michał*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 44–47.

Bednaruk W., *Sejmiki lubelskie w okresie stanisławowskim (1764–1794)*, Lublin 2011.

Bednaruk W., *Rozdwojone sejmiki lubelskie z 1776 roku*, „Roczniki Humanistyczne" 2013, t. 61, z. 2, s. 235–248.

Butterwick R., *Faworyt – demagog? Pius Kiciński na Sejmie Czteroletnim*, w: *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006, s. 485–493.

Czeppe M., *Sołtyk Kajetan Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 40, Warszawa–Kraków 2001, s. 387–404.

Danilczyk A., *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010.

Denys M., *Poglądy sejmiku lubelskiego na państwo i prawo w czasach stanisławowskich (1764–1795)*, w: *Per aspera ad astra. Materiały z XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Studentów*, t. 5: *Historia Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. nacz. A. Świątek, Kraków 2008, s. 65–75.

Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis, cz. 5: *1751–1794*, oprac. J. Ternes, Warszawa 2017.

Dębicki L., *Puławy (1762–1830). Monografia z życia towarzyskiego, politycznego i literackiego*, t. 1, Lwów 1887.

Dyaryusz seymu wolnego ordynaryinego warszawskiego szescio-niedzielnego roku panskiego 1782, wyd. P. Kiciński, Warszawa [1782].

Filipczak W., *Opozycja antykrólewska wobec systemu rządów Rady Nieustającej na sejmie 1786 roku*, „Acta Universitatis Lodziensis", Folia Historica 1990, nr 38, s. 3–22.

Filipczak W., *Rugi poselskie i losy „rozdwojonych" sejmików przedsejmowych w latach 1778–1786*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 1997, t. 49, z. 1–2, s. 65–85.

Filipczak W., *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000.

Filipczak W., *Stanisław August i Elżbieta Sapieżyna. Spór wokół losów sejmu 1782 roku*, w: *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, red. Z. Anusik, Łódź 2011.

Filipczak W., *Życie sejmikowe prowincji wielkopolskiej w latach 1780–1786*, Warszawa 2012.

Filipczak W., *Lubelski sejmik przedsejmowy w 1780 roku*, w: *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. W. Bondyra et al., Lublin 2018, s. 51–69.

Filipczak W., *Miasta i mieszczanie w opiniach sejmików koronnych w latach 1778–1786*, w: *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, Łódź–Wieluń 2018, s. 325–340.

[141] K. Jakimowicz, *Instytucje państwowe*…, s. 92–94.

[142] J. Michalski, *Sejmiki poselskie*…, cz. 1, „Przegląd Historyczny" 1960, t. 51, z. 1, s. 53; A. Danilczyk, *W kręgu*…, s. 35.

Filipczak W., *Polityczna rola Elżbiety z Branickich Sapieżyny w latach 1783–1784*, w: *Wielkie rody dawnej Rzeczypospolitej*, t. 1: *Sapiehowie*, red. T. Ciesielski, M. Sawicki, Opole 2018, s. 203–226.
Glabisz G., *Sejmiki Wielkopolski w latach 1764–1793*, Poznań 2022.
Jakimowicz K., *Instytucje państwowe i samorządowe w życiu mieszkańców Lublina w latach 1764–1794*, Lublin 2020.
Janeczek Z., *Ignacy Potocki. Marszałek wielki litewski (1750–1809)*, Katowice 1992.
Jankowska J., *Granowski Michał*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 8, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 550.
Kalendarz polityczny dla Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego na rok przestępny 1784, Warszawa [b.r.].
Kądziela Ł., *Sapieha Kazimierz Nestor*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 35, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 52–67.
Kermisz J., *Lublin i Lubelskie w ostatnich latach Rzeczypospolitej (1788–1794)*, t. 1, Lublin 1939.
Kobierecki M., *Walewscy herbu Kolumna w XVI–XVIII wieku. Genealogia. Majętności. Działalność polityczna*, Łódź 2008.
Koźmian K., *Pamiętniki*, t. 1, przedmowa A. Kopacz, wstęp oraz komentarz J. Willaume, Wrocław 1972.
Krakowski B., *Kossowski Stanisław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 320.
Kuras K., *Współpracownicy i klienci Augusta A. Czartoryskiego w czasach saskich*, Kraków 2010.
Lityński A., *Organy kierujące obradami sejmików 1764–1794 (na przykładzie sejmików województwa płockiego)*, w: *Z dziejów prawa Rzeczypospolitej Polskiej*, red. A. Lityński, Katowice 1991, s. 62–87.
Łaszewski R., *Instrukcje poselskie w drugiej połowie XVIII wieku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici", Prawo XII, Nauki Humanistyczno-Społeczne 1973, t. 56, s. 69–82.
Łoza S., *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925.
Michalski J., *Sejmiki poselskie 1788 roku*, cz. 1–2, „Przegląd Historyczny" 1960, t. 51, 1–2, s. 53–71, 331–365.
Michalski J., *Kiciński Pius*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 383–385.
Podgórzak M., *Suchodolski Wojciech*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 45, Warszawa–Kraków 2008, s. 303–311.
Rolnik D., *Portret szlachty czasów stanisławowskich, epoki kryzysu, odrodzenia i upadku Rzeczypospolitej w pamiętnikach polskich*, Katowice 2009.
Rolnik D., *Leonarda Marcina Świeykowskiego (1721–1793) ostatniego wojewody podolskiego życie codzienne i publiczne oraz jego myśli o Rzeczypospolitej*, Katowice 2016.
Rostworowski E., *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*, Warszawa 1957.
Rostworowski E., *Hryniewiecki Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 60–61.
Rostworowski E., *Mierzejewski Józef Wojciech*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 21, Wrocław 1976, s. 12–15.
Rudnicki K., *Biskup Kajetan Sołtyk 1715–1788*, Kraków–Warszawa 1906.
Rymszyna M., *Gabinet Stanisława Augusta*, Warszawa 1962.
Skowroński P.W., *Reforma Rady Nieustającej na sejmie 1776 r.*, (maszynopis rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. W. Kriegseisena), Warszawa 2022.
Stroynowski A., *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005.

Stroynowski A., *„Wieczory sejmowe". Studia nad dziejami parlamentaryzmu w epoce stanisławowskiej*, Częstochowa 2013.
Stroynowski A., *Obrady sejmu grodzieńskiego 1784 roku. Studium z dziejów kultury parlamentarnej*, Częstochowa 2020.
Szczygielski W., *Przyczynek do badań nad świadomością polityczną szlachty lubelskiej w czasach Sejmu Wielkiego*, w: *Dyplomacja. Polityka. Prawo*, red. I. Panic, Katowice 2001, s. 267–277.
Ujma M., *Sejmik lubelski 1572–1696*, Warszawa 2003.
Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.
Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy, oprac. W. Kłaczewski,W. Urban, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1991.
Volumina Legum, t. 9, Kraków 1889.
Wołoszyński R.W., *Kicki Onufry*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 392–394.
Zaleski B., *Korespondencya krajowa Stanisława Augusta od 1784 do 1792*, Poznań 1872.
Zielińska Z., *Potocki Jan Nepomucen*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 42–43.
Zielińska Z., *Potocki Roman Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 28, Wrocław 1984–1985, s. 1–17.
Żbikowski P., *Kajetan Koźmian*, w: *Pisarze polskiego oświecenia*, t. 3, red. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński, Warszawa 1996, s. 415–445.

Witold Filipczak

Sejmiki lubelskie w latach 1782–1784 i ich kulisy

Streszczenie

Lata 1782–1784 to okres szczególnego zainteresowania Kazimierza N. Sapiehy sejmikami lubelskimi, co było związane z jego małżeństwem z Anną z Cetnerów. Mieszkając w Lubartowie, generał artylerii litewskiej miał możliwość oddziaływania na sejmiki w Lublinie, co przyczyniło się do wzmocnienia wpływów opozycji magnackiej. Widać to było na sejmikach deputackim i poselskim w 1782 roku. Przygotowania do sejmiku przedsejmowego i jego przebieg zostały zrekonstruowane na podstawie korespondencji, gdyż nie zachowały się laudum i instrukcja poselska. W 1783 roku aktywność opozycji uległa zmniejszeniu, dzięki czemu regaliści odnieśli sukces w sprawie wyboru deputata na Trybunał Koronny. Próba uzyskania przewagi w województwie lubelskim przez K. Sapiehę w 1784 roku zakończyła się porażką jego zwolenników na sejmiku deputackim. Także wybory posłów na sejm były w tym roku kontrolowane przez stronnictwo regalistyczne.

Słowa kluczowe: województwo lubelskie w XVIII wieku, sejmiki w Lublinie, czasy panowania Stanisława Augusta, parlamentaryzm